

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Формування в Україні правової держави, для якої людина є головною соціальною цінністю, висуває на перше місце в сфері правового регулювання суспільних відносин права та свободи громадян. Це стосується й одного з різновидів світоглядних переконань — свободи віросповідання, яке було і залишається однією з ґрунтових загально-людських цінностей, невід'ємною частиною особистої свободи громадян. Визнання та забезпечення за кожним громадянином названого права надто важливо для нашого суспільства, бо воно багатоконфесійне і в світоглядному плані плюралістичне. Діяльність релігійних організацій є логічним продовженням свободи віросповідання, а точніше, одним з її складових елементів. Тому по факту, наскільки вільно релігійні організації здійснюють свою діяльність, можна судити в цілому і про свободу віросповідання.

Сьогоднішнє суспільство характеризується певною “сакралізацією”, тобто залученням до релігійної сфери різних форм суспільної й індивідуальної свідомості, соціальних відносин, поведінки та діяльності людей. Процес цей пов'язаний із зростанням впливу релігійних організацій на суспільну систему, розширенням їх функцій в суспільстві, а пояснюється, на наш погляд, станом суспільно-психологічної атмосфери. Релігійні організації задовольняють духовні потреби значної частини населення України. Маючи певний моральний, культурний та миротворчий потенціал, ці організації здібні реально впливати на масову свідомість. У той же час вони не в змозі нормально існувати і виконувати свої функції в суспільстві, не вступаючи у певні відносини з державними органами. Реалізація цих функцій залежить від характеру взаємовідносин держави (державних організацій) і церкви (релігійних організацій), від їх правового забезпечення.

Радикальні зміни політики Української держави щодо вирішення проблем свободи віросповідання знайшли своє відбиття у прийнятті низки нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення правової забезпеченості можливостей громадян у реалізації права на свободу віросповідання, переоцінку місця і ролі релігії в системі громадських цінностей. Найбільш вагомим кроком у цьому напрямку стало прийняття 23 квітня 1991 р. Закону “Про свободу

совісті та релігійні організації" (1, ст. 283), який юридично закріпив принципово нові організаційно-правові засади права громадян на свободу віросповідання і забезпечив повноцінний правовий статус цих організацій. Конституція України надає широкі можливості в реалізації вказаного права, закріплюючи свободу світогляду і віросповідання (ст. 35). Кожний вправі сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, провадити релігійну діяльність. Назване положення досить прогресивне, якщо згадати, наприклад, що конституції деяких країн Європи забезпечують свободу віросповідання лише своїх громадян (3, с. 137, 138). Таким чином, кожен в Україні (а не тільки її громадянин) має право на свободу релігійних переконань. І все ж аналіз чинного законодавства щодо свободи віросповідання показує, що воно не повною мірою відповідає новим суспільним відносинам, які склалися в нашій державі, і потребує вдосконалення. З часу прийняття Конституції і проголошення свободи віросповідання в житті суспільства країни знаходять місце не лише позитивні процеси, а виникають небажані форми поведінки людей. Політизація релігійних відносин, міжконфесійні конфлікти вимагають створення юридичних механізмів, здатних змінити на краще ситуацію в релігійному середовищі і скоригувати діяльність державних органів, вступаючих у відносини з релігійними організаціями на місцях.

Проблема взаємовідносин держави (державних органів) і церкви (релігійних організацій) має багатоаспектний характер. Найбільш суттєвими є, а наш погляд, питання розробки основних принципів, на яких повинні будуватися ці відносини, а також удосконалення форм, у яких вони здійснюються.

Історичний досвід, аналіз законодавства та наукових досліджень свідчать, що принципи взаємовідносин державних органів та релігійних організацій завжди мали конкретно-історичний характер і змінювалися в різних суспільно-економічних формаціях. Принципове значення для їх розвитку у незалежній Україні є збереження принципу відокремлення церкви від держави як політичної і правової основи державно-церковних відносин. Істотно змінившись, він забезпечує суверенітет і церкви, і держави шляхом розмежування функцій та заборони втручання в сфери їх виняткової компетенції, надає відносинам між ними характеру і форми правових.

Таким чином, державно-церковні відносини функціонують як відносини між самостійними суб'єктами права, компетенція яких

закріплена законом. Разом з тим в доповнення існуючих норм, які розкривають принцип відокремлення церкви від держави, слід було б закріпити в указаному Законі неприпустимість супроводження діяльності державних органів богослужінням, релігійними обрядами та церемоніями, які в останній час увійшли в моду.

Стосовно інших принципів взаємовідносин державних органів та релігійних організацій, то до них слід віднести такі, як сприяння держави діяльності релігійних організацій, рівне ставлення держави до релігійних організацій, співробітництво і законність.

Законодавчо наділивши релігійні організації широким обсягом прав, держава створює їй умови для їх здійснення. У першу чергу це стосується матеріальної бази. Органи виконавчої влади здійснюють передачу в безоплатне користування і повертають у власність релігійних організацій культові будівлі та майно, яке знаходиться у державній власності і використовується не за призначенням. Крім того, держава надала релігійним організаціям фінансові пільги, звільнивши від обкладання податком на додану вартість культові послуги та операції з продажу предметів культового призначення, перелік яких було затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 12 вересня 1997 р., № 1010 (4). Враховуючи значну роль релігійних організацій у духовному відродженні суспільства, слід погодитися з пропозицією С. Здіорук про надання на державному рівні релігійним організаціям фінансових полегшень з оплати за користування землею, водою, електроенергією (2, с. 55). Але вони не повинні надаватися вибірково окремим релігійним організаціям, як пропонує С. Здіорук, бо це призведе до порушення одного з основоположних принципів взаємовідносин держави і церкви — рівного ставлення держави до всіх релігійних організацій.

У цілому ж аналіз взаємовідносин державних органів та релігійних організацій дає можливість зазначити відсутність правових моделей більшості відносин, що змушує сторони до пошуку і використання їх форм, не передбачених правовими нормами, і свідчить про прогалини в чинному законодавстві. Важлива роль у названих взаємовідносинах належить місцевим державним адміністраціям, які поряд із здійсненням контролю за додержанням законодавства про свободу совісті та релігійні організації вирішують конкретні питання діяльності останніх. Складними питаннями, розгляд яких входить до компетенції вказаних органів, є реєстрація статутів (положень) релігійних організацій, а також передача їм культових будівель та майна. Практика констатує випадки порушення законно-

сті під час розгляду клопотань релігійних організацій з названих питань. У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно в Законі "Про свободу совісті та релігійні організації" закріпити положення, згідно з яким розгляд клопотань про реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій і про передачу їм культових будівель та майна у власність чи безоплатне користування повинно здійснюватися в присутності їх представників.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991. - № 25. 2. Здіорук С. Національна церква у контексті державотворення в Україні//Розбудова держави. - 1994. - № 1. - С. 51-56. 3. Конституції нових держав Європи та Азії/Упоряд. С. Головатий. - К.: Укр. Правн. фундація: Право. - 1996. - 544 с. 4. Урядовий кур'єр. - 1997. - 20 верес.

В.М. Шульга, канд. юрид. наук

ЕСТЕСТВЕННОЕ ЗЕМЕЛЬНОЕ ПРАВО В СИСТЕМЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Одной из важнейших политико-юридических категорий, неразрывно связанных с социальной структурой общества, является правовой статус индивида. Его образует совокупность прав, свобод и обязанностей субъекта, взятая в единстве и зафиксированная государством в юридической форме. В системе сложных связей, возникающих между государством и индивидом, самостоятельное значение приобретают естественные земельные права, которыми обладают конкретные субъекты.

Приступать к анализу естественных земельных прав, выяснению сущности названной категории целесообразно на основе положений, касающихся правопонимания. Современные подходы к пониманию права обусловлены и согласуются с демократизацией общественной жизни, ориентацией на построение правового государства.

Термин "право", будучи по своей сути многозначным, обозначает прежде всего систему общеобязательных юридических норм. Это нормативистский подход к праву. В его основу положено то, что собственно правом, регулятором поведения выступают именно юридические предписания. Термин "право" может иметь и неюридическое значение. Оно способно выступать носителем и гарантом прирожденных, неотъемлемых прав человека. Известно, что в